

1886/87 tanév, Kari Tanácsi jegyzőkönyvek
Levéltári jelzet: 1.a.12.

Előadó a prodékán

309. Ajtai Sándor ny. r. tanár kéri kart, hogy a következő tárgyú, a közokt. miniszter úr ő nagy méltóságához tett felterjesztéséhez járuljon hozzá a maga részéről is:

Ajtai tnr ellen Budapest főváros polgármestere a budapesti királyi törvényszéktől a Szeresényi Irma- féle hullafertőztetési ügyben könnyelmű vádaskodás és a kórház erkölcsi hitelét sértő rágalmozás miatt fegyelmi eljárás megindítását kérte. A törvényszék e kérelmét, mint alaptalant elutasította. E felmentést azonban Ajtai tanár nem tekintheti teljes morális elégtételnek, kéri azért ő nagyméltóságát, hogy az ügyet megvizsgálva, annak megszerzésére neki alkalmat nyújtani kegyeskedjék. Ez elégtétel megszerzésére a törvény azt az orvoslato adja meg, hogy a rágalom vádja alól felmentett, az alaptalan feljelentő ellen keresetet indíthat meg, ha magán ember önmaga, ha közhivatalnok, saját főnöksége beleegyezésével a királyi ügyészség utján.

Ajtai tnr mint törv.orvos jelentetett fel a fegyelmi eljárásra és a törvényszék ügyét mint bírósági tagét döntötte el: ennél fogva hivatalból való eljárásnak nem csak helye és az ügyészségnek kereset megindítására az igazságügyi miniszter engedélyét kellene kikérnie.

Ámde Ajtai tnr azon véleményben van, hogy ő mint egyet. tanár s így közhivatalnok, és nem mint bírósági tag végzi a hivatalos [olvashatatlan] és így is hivatalból kellően eljárni, saját főnökétől. a közokt. miniszter ő nagyméltóságától kell kikérnie az engedélyt a kereset megindíthatására.

Ezek folytán tehát arra kéri ő nagyméltóságát, hogy mindenekelőtt az igazságügyi minisztériummal egyetértőleg [olvashatatlan] az, hogy a törv.orvostan tanára mint egyet. tanár és nem mint bírósági hivatalnok végzi a törvényszéki boncorvoslásokat [bizonytalan], továbbá, hogy ily módon ő nagyméltósága adja meg az utasítást a kir. ügyészségnek a kereset megindítására. Ha pedig a törvényszék felfogásához képest az mondatnék ki, hogy ő csakugyan bírósági hivatalnok, kegyeskedjék a szükséges engedély kiadása iránt az igazságügyi minisztert megkeresni.

Azon esetben, ha ő nagyméltósága az elégtétel keresése e módjához nem lenne hajlandó beleegyezését megadni, kéri, hogy az alaptalantul feljelentő polgármesterrel, illetve kórház-igazgatósággal szemben a belügyminisztérium utján legalább fegyelmi- leg szolgálatssék részére a teljes morális elégtétel.

Előadó a tanártestület érdekében és szoros kötelességében fekvőben tartja, hogy így az

Rigó Kinga Viktória

Az egyetemi alkalmazás mint közhivatal egyik első megjelenéséről

– forráselemzés –

egy tanár, mint az egész tanártestület morális reputációja igaztalan támadásokkal szemben erélyes védelemben részesüljön, indítványozza azért, hogy az ügy a felsoroltak értelmében megvizsgálás, illetőleg döntés végett ő nagyméltóságához felterjesztessék és amennyiben kiderülne az, hogy a törv.orvostan tanára tanári működése közben illetetett volna igaztalan váddal számára a kért teljes elégtétel megadassék. Ugy e felmerült ügygel kapcsolatban mint attól függetlenül felkérendőnek tartja ő nagyméltóságát annak konstataálására, hogy a törv.orvostan tanára nem mint bírósági tag, hanem mint egyet. tanár vesz részt a törvényszéki és rendőri boncolásokban.

A tanári testület válasza:

A tanártestület a maga részéről hozzájárul Ajtai tnrnak, a közokt. miniszter urhoz intézett azon kéréséhez, hogy neki, mint a törv. orvostan tanárának a Szeresényi Irma féle állítólagos hullafertőztetési ügyben Budapest főváros illetve a kórház igazgatósága által ellene támasztott, a törvényszék által alaptalannak nyilvánított rágalmozási vád ellen az általa kért módok valamelyike szerint a teljes morális elégtétel megadassék; a maga részéről is kéri, továbbá ő nagyméltóságát annak konstataálására, hogy a törvényszéki orvostan tanára nem mint bírósági tag, hanem mint egyet. tnr vesz részt a törvényszéki és rendőri boncolásokban.

A királyi magyar Ferencz József Tudományegyetem Orvosi Karának 1886/1887-es kari tanácsi jegyzőkönyvében szereplő Ajtai Kovács Sándor orvos, egyetemi tanár Kolozsváron született 1845. március 23-án, és Abonyban halt meg 1917. június 4-én.

1868-ban a pesti orvosi karon szerezte meg

Ajtai K. Sándor professzor (papírtekercsel a kezében) nézi, ahogy Kenyeres Balázs tanársegéd boncolást végez

orvosi oklevelét, 1868–1872-ben a pesti kórbonctani intézetben dolgozott, 1872-től Kolozsvárott volt az általános kórtan és gyógytan rendkívüli, 1873-tól nyilvános rendes tanára, 1874-től pedig a törvényszéki orvostan nyilvános rendes tanára. 1881–1882-ben a Kolozsvári Tudományegyetem, 1906–1907-ben a Budapesti Tudományegyetem rektora.*

Már Ajtai Kovács Sándor első rektorságának idejére kialakultak a magyar egyetemtörténetben azok a szabályok és jogszokások, amelyek az elmúlt másfél évszázadban mélységében határozták meg a felsőoktatásban alkalmazásra kerülők viszonyait, sőt, ha elnevezésükben nem is, tartalmukat tekintve tovább élnek a mai felsőoktatás jogi szabályozásában is.

Az egyetemi alkalmazás különböző módozatai – nyilvános rendes és rendkívüli tanár, egyetemi magántanár, egyetemi pedellus stb. – már a Ratio Educationisban is megjelentek, az egyetemi alkalmazással kapcsolatos jogkörök telepítése általában az uralkodóhoz történt, jóllehet a 16. századot megelőzően az egyetemalapításon túlmenően egyéb jogosultság nem volt világi hatalomnál megtalálható. Ürményi József is bátran merített az egyetemnek a 17. századra kialakult struktúrájából, szokásaiból és jogszokásaiból, mégis az oktatói munkakörök nagyfokú differenciálódására, funkciójuk rendszerszintű, kikristályosodott elkülönítésére és szabályozására a 19. század közepéig kellett várni. Paradox módon a neoabszolutizmus idején a magyar egyetemre (s csak a 19. század második felétől egyetemekre) rákényszerített szabályok tartalmzták, de főként használták elsőként ezeket a tiszta fogalmakat. Az ekkor kialakult rendszert majd csak a szovjet típusú tudományos minősítés rendszerének bevezetését követően szüntették meg, azonban a rendszerváltozást követő szabályozás sokat megőrzött és újjáélesztett belőlük.

„Ajtai Sándor ny.r. tanár” – kezdődik az 1886/87. tanév kari tanácsi jegyzőkönyv 309. bejegyzése. A nyilvános rendes és rendkívüli tanár (ny. r., illetve rk. tanár) ekkorra már bevett jogintézmény, állami alkalmazást és

az állam által biztosított fizetést jelentett. Nyilvános rendes tanárként működött a 19. században, a teljesség igénye nélkül, sokak mellett pl. Laky Dezső, Jedlik Ányos, Pauler Tivadar, Récsi Emil vagy Kmety Károly.

A nyilvános rendes tanárokat az illetékes miniszter (kultusz-, földművelésügyi vagy pénzügyminiszter) nevezte ki, attól függően, hogy mely intézmény keretében működtek. A nyilvános rendkívüli tanárok a nyilvános rendes tanárokéhoz hasonlóan szintén állandó egyete-

mi oktatónak minősültek, de nem főtantárgyhoz kapcsolódó tárgyak oktatására alkalmazták őket. A nyilvános rendkívüli tanárság gyakran volt a rendes tanárság előszobája, maga Ajtai Kovács Sándor is „csak” a rendkívüli tanárságot nyerte el 1873-ban.

Mindkettő esetében szükség volt azonban adott egyetem adott tantárgyához kapcsolódó miniszteri kinevezésre, ami Ajtai esetében azért bír különös jelentőséggel, mert a Szercsényi Irma-féle hullafertőztetési ügyben – a fenti ismertetett iratok tanúsága szerint – őt nem mint egyetemi oktatót, hanem mint bírósági hivatalnokot vette figyelembe a fővárosi törvényszék. A bírósági hivatalnokra vonatkozó szabályok rágalmozási ügyekben pedig teljesen máshogyan alakultak, mint az egyetemi oktatók esetében.

A magyar büntető törvénykönyv, a büntettekről és vétségekről szóló 1878:5. törvény (Csemegi Kódex) 271. §-a értelmében ugyanis bírósági hivatalnokok esetében bűnvádi eljárásnak rágalmozás esetében csak hivatalból lehetett helye, és pedig csak az igazságügy-miniszter hozzájárulásával: „...bírósági hivatalnokok... hivatali kötelességeire vonatkozó olyan állítás miatt, mely valódisága esetében azok ellen bűnvádi, vagy fegyelmi büntetést vonna maga után: a bűnvádi eljárás rágalmozásért csak hivatalból, – és az igazságügyminiszter felhatalmazása folytán indítható meg...”.

Ajtai azonban állította, hogy ő bizony nem bírósági hivatalnok, hanem közhivatalnok, aki az egyetem alkalmazásában áll, így az ő esetében nem az igazságügy-miniszter, hanem a közoktatási miniszter engedélye szükséges. A Kari Tanács jóváhagyását és segítségét ahhoz kérte, hogy akár az igazságügy-miniszter, akár a közoktatási miniszter útján, de elégtételt vehessen; vagyis vélhetően az őt korábban feljelentő Budapest főváros polgármestere – 1886-ban Ráth Károly – ellen rágalmozás miatt eljárást indíthatson.

Ráth Károly budapesti főpolgármester

* Az életrajzi adatok forrása: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03.html>

Ezt a bűnvádi eljárást azonban a közoktatási miniszteren keresztül állt szándékában – a Kari Tanács jóváhagyásával – megtenni.

A korabeli jogszabályok értelmében ugyan kérdéses Ajtai Kari Tanács által is jóváhagyott kérésének a jogi alapja, hiszen nem az egyetemi közhivatalnokokra vonatkozott a Csemegi Kódex azon szakasza, ami az igazságügy-miniszter mint főhatóság engedélyéhez kötötte a bűnvádi eljárás megindításának lehetőségét, mégis Ajtai ügye nagyon jól rámutat arra, hogy a 19. század második felében már nagyon erősen benne gyökerezett a magyar egyetemi létben a kultuszminiszter – egyébként sehol nem definiált – ún. főfelügyeleti joga. Ez a jogosítvány a 20. században magától értetődő módon illeti majd meg pl. Klebelsberg Kunót, tartalma, fogalma, mélysége, terjedelme azonban nem körülhatárolt. Jelentett mindent, ami egy egyetemen történhet: jegyzőkönyvek jóváhagyásának, áttekintésének jogát, munkáltatói jogokat, szervezeti egységek létrehozása feletti kvázi vétőjogot, tanulmányi ügyekben intézkedés jogát stb. A 19. szá-

dad második felének egyetemi gyakorlatában nincs annál természetesebb, mint a probléma felmerülése esetén azonnal a főhatóság véleményét vagy adott esetben jóváhagyását kérni.

A főhatóság erejét pedig nagyon jól szemlélteti a főfelügyeleti jog részét képező, az egyetemen alkalmazottakkal kapcsolatos jogok gyakorlása. A kinevezés joga szinte minden esetben az egyetemen kívüli hatósághoz, a kultuszminiszterhez kapcsolódott: a kultuszminiszter adományozta a nyilvános rendkívüli tanári és a magántanári címet, hozzá tartoztak az előadói, a helyettes előadói munkakörbe történő kinevezések, sőt a kultuszminiszterre volt szükség a tanszéki adminisztratív személyzet kinevezéséhez is.

Bár elmondható, hogy a munkáltatói jogok ilyen mértékű koncentrálásának háttérindoka nyilván fiskális szempontokban keresendő (a státuszokhoz, címekhez kapcsolódó finanszírozás a kincstárhoz kapcsolódott), ez azonban nem változtat az egyetemi alkalmazás önálló közhivatalnoki minőségén a 19. század második felében.

Dr. Orsós Ferenc professzor ellen a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem 1946-ban háborús bűnösség vádjával indított pert. Orsós professzor még 1944-ben elhagyta Magyarországot, Németországban telepedett le, s a mainzi egyetem tanára lett, ugyanott hunyt el 1962-ben.

Orsós Ferenc (1879–1962)

DISPUTA

Vincze János

Váratlan jogi fordulat az Orsós-perben – 66 év után

Katyn – 1943: mindazok, akik visszaemlékeznek a II. világháború borzalmaira, ez a szó-szám kapcsolat számukra egy tömeggyilkosságot jelöl. E tömeggyilkosságot vizsgáló nemzetközi bizottságnak volt tagja Dr. Orsós Ferenc törvényszéki orvos, és elsősorban az ő véleménye alapján állapították meg azt, hogy a katyni tömegsírokban található sok ezer lengyel tiszt meggyilkolása nem Németország, hanem a Szovjetunió bűne. Erre a megállapításra a kiásott holttestek szakmai vizsgálata alapján jutottak. Természetesen a szovjet vezetés tagadta a nemzetközi orvostudomány megállapításait, és a német katonai vezetést hibáztatták a tömeggyilkosságért. Az amerikai és brit politikusok 1945 után mégis elfogadták a szovjetek által betervezett hivatalos verziót, amely szerint a Barbarossa-hadművelet során a németek követték el a katyni tömegmészárlást. Persze az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország „falazták” Nürnbergben Sztálinnak, noha tökéletesen tisztában voltak a valós felelősök, illetve gyilkosok kilétével.¹